

Fröpåsbotanik eller naturvårdsbotanik?

Anders Delin, Järbo

Vad är en angelägen uppgift för en ideell botanisk förening? Det finns många olika exempel på vad amatörbotanister lägger ned sin kraft och tid på.

Det är för det första självklart att medlemmarna i en ideell förening sysslar med det de har lust med. Det finns inget uppdrag eller tvång. Man sysslar med det som fångar ens intresse. Man blir intresserad av det man upplever. Det man inte kommer i kontakt med existerar inte som arbetsfält.

Till vägledning i den totala frihet som man har som amatörbotanist, finns ändå dels föreningsstadgar, dels den mogna människans samhällsansvar, som kan leda till en ambition att nyttiggöra sina kunskaper. Den ambitionen kan t ex ta sig uttryck i naturvårdsarbete.

Ytterligheterna inom amatörbotaniken skulle kunna kallas fröpåsbotanik och naturvårdsbotanik. Fröpåsbotaniken karaktäriseras av dynamik och nyheter medan naturvårdsbotanikens signum är konstans och uråldrighet. Både fröpåsbotaniken och naturvårdsbotaniken kräver mycket av sin utövare: många fältarbets-timmar, lika många vid skrivbordet, stor artkunskap och stora krav på fortsatt lärande.

Fröpåsbotanik

Fröpåsbotaniken bedrivs till stor del vid reningsverk, på vägkanter, soptippar, industritomter, virkesavlägg, handelsträdgårdar, matplatser för småfåglar osv. Den registrerar vad andra människor med mer pengar och större maskiner har haft för sig innan vi kom hit. Den avläser vad industrisamhällets "fröpåsar" har tömt ur sig. Det är fröbanken i schaktmassor och på ytan av utländsk virke, det är Vägverkets fröblandningar, varuhusens fågelfrö och plantskolornas ogräs som bestämmer vad vi skall hitta.

Registrering av vad "Fröpåsarna" ger upphov till skulle kunna ge startpunkt och starttid för invandring av nya arter i vår vegetation. Det är emellertid ytterst få arter som invandrar i naturlig vegetation. I Gävleborgs län är *amerikansk dunört*, *strandfloka*, *vresros* och *glesstånds* exempel på sådana. Invandring i urbana miljöer med extremt onaturlig vegetation är vanligare, men ofta mer kortlivad och ur vegetationshistorisk och naturvårdande synvinkel mindre intressant. Majoriteten av observationerna förblir kuriosabetonade.

På 1800-talet bestämde segelskutorna vilka växter som skulle dyka upp i hamnstäderna. De fraktade bl a sågat virke från norrländska hamnar söderut och gick ofta med lättare nyttolast tillbaka. För att de då skulle kunna segla stabilt var de tvungna att lasta stora mängder jord och sten i botten. Det var barlasten. Den lämpades av i den hamn där fartyget kom för att lasta nyttolast, och lades

som fyllning på lämpligt ställe. Med tiden kom avsevärda mängder dansk, tysk och annan jord på det viset till Gävle, Axmar, Långvind, Sandarne, Hudiksvall, Sundsvall och andra hamnar längs Bottenhavskusten.

På den tiden när en utlandsresa var ett livsavgörande företag och en resa till ett annat landskap en exceptionell händelse, på 1800-talet när Hartman kallade Brobänken i Gävle för ”mitt lilla Skåne”, då fyllde dessa tillfälligheternas marknad en viktig funktion som enda möjlighet för botanister att se och lära sig känna igen vissa exotiska arter. Den rollen spelar fröpåsbotaniserandet delvis även idag. Med det tävlingsbegär som finns kan det emellertid i sämsta fall utveckla till en artjakt av liknande slag som den som bedrivs av ”kryssande” ornitologer. Mot slutet av året tryter nyheterna och varje nytt kryss föregås av livsfarliga och miljöskadliga bilfärder.

Naturvårdsbotanik

Den andra huvudlinjen, naturvårdsbotaniken, strävar efter att med botaniken som verktyg bevara och bygga upp naturvärden för naturvärdenas egen skull och för kommande generationer. I centrum för uppmärksamheten står de arter som mest hotas av industrisamhällets exploatering av naturen. Naturvårdsbotanikens viktigaste arbetsfält är de naturtyper som har något av ursprunglighet kvar: fjällhed, skog, myr och strand, särskilt älvstrand.

Den tydliga motsättningen som finns mellan industrisamhället och naturen har sedan länge varit skarpast i skogen. De stora framsteg som den ideella naturvården har gjort när det gäller att förmå skogsnäringen att acceptera naturvård hindrar inte att de fåtaliga gammelskogar som finns kvar och borde lämnas orörda, ändå utsätts för avverkningar. Striden om de sista resterna av gammal och grov skog står mellan naturen och sågverken.

Vegetationen i de sista resterna av ursprungliga svenska miljöer, som skog eller älvstrand, är naturliga system med tusentals år på nacken. Deras ålder är ett värde i sig, speciellt i ett samhälle där tid är pengar. Att rekonstruera dem är ogörligt eller oändligt dyrt på grund av de tusentals år som skulle krävas. Att bevara de sista resterna är billigare. Denna vegetation med sin erfarenhet håller på att försvinna. Det är angeläget att behålla de sista resterna, för deras egen skull men även som en kunskapsbas för kommande generationer av människor.

I det gamla kulturlandskapet är det svårare att definiera naturvärden. Även där, t ex på slåtter- och betesmark, spelar emellertid en växtarts ålder i vegetationen en stor roll. Det är ett av de kriterier som Artdatabanken och Naturvårdsverket tillämpar för att avgöra en arts skyddsvärde. Arten ska ha funnits i sin miljö sedan åtminstone hundra år för att kunna komma med på en rödlista.

Hur väljer Du?

Det kan anses vara en smaksak om man lägger sitt intresse och sin tid på den ena eller den andra grenen av botaniken. Det kan också vara något man är präglad

på, som man inte kan påverka. Uppenbarligen formas man som barn av den miljö man växer upp i. För egen del kommer jag från en lantlig miljö och har vuxit upp med naturvårdsbotaniken som efter många års arbete fortfarande ger nya botaniska upplevelser och erfarenheter varje gång jag är ute och som tycks bjuda på så många problem när det gäller både artkännedom och ekologi, att en livstid är alldeles för kort för att lära ens det viktigaste.

Valet kan även ses som en moralisk fråga: ”Vad har vi fått våra liv till? Ska vi använda dem till något annat än att tillfredsställa vår egen nyfikenhet och lust?”

Det finns slutligen en aktuell politisk aspekt på vårt val. Om vi ger skogsnäringen positiv uppmärksamhet därför att den har köpt virke från Tyskland och råkat importera några tyska kärlväxter till ett virkesupplag i Sverige, kan det bli svårare att framföra rättmätig kritik mot samma bolags njugga inställning till bevarande av tillräckligt stora områden av naturskog med rödlistade arter.

Forskningsresan i naturvårdens utmarker

För den som har lust att hoppa på andra artgrupper än kärlväxter och göra en naturvårdsinsats i skogen rekommenderar jag att komma med på ”forskningsresan i naturvårdens utmarker”, som jag arrangerar sedan 1990-talets början, först inom Naturskyddsföreningen i Gävleborgs län, men på senare år tillsammans med Naturskyddsföreningen i Dorotea och Åsele.

Specialister och nybörjare inom alla tänkbara grenar av botanik och zoologi vägleds till intressanta och vackra exkursionsmål av folk som känner till var skogen är äldst och rikast på rödlistade arter. Det brukar bli massor av nya fynd, intressanta både för naturvården, som får argument för bevarande, och för deltagarna, som lär sig av varandra, även inom artgrupper som de annars skulle ha svårt att tränga in i.

Sommaren 1999 kommer vi att vara i Ytterhogdal, en utmark som under åren har administrerats från olika håll. Socknen tillhör Hälsingland, men ingår nu i Härjedalens kommun i Jämtlands län. Som i andra utmarker finns där områden som inte har exploaterats så hårt och inte så grundligt. Dessa är nu tänkbara objekt för bildande av större sammanhängande skogsreservat. Sannolikt kommer vi att starta den 31 juli.

Samtidigt som vi under Forskningsresan försöker lära ut och lära något om arter och biologi passar vi på att njuta av dessa miljöers estetiska värden. Form, färg, rörelse, doft och skogens egna ljud i en för övrigt tyst obyggd är väsentliga element i Forskningsresan. Anders Delin, Kulgatan 40, 811 71 Järbo, 0290/70821, 70087 (fax).

